

НА ЗАКІНЧЕННЯ НОМЕРА

РЕВМАТОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЖУЗЕППЕ ГАРІБАЛЬДІ

Скорочений виклад

Robert S. Pinals

J Clin Rheumatol, 2005; 11:225-227

“Сьогодні я бачив Гарібальді і нарешті зрозумів настільки запеклу відданість його прихильників. Досить подивитися йому в очі, щоб ви стали готові служити справі, яку він відстоює, всім своїм серцем аж до самої смерті”.

Г. Морікофр, 1860 р.

Джузеппе Гарібальді, один із творців сучасної Італії, був харизматичним революційним лідером 19 століття, що надихав багатьох прогресивно мислячих людей на трьох континентах. Він вразив світ, оволодівши в 1860 році Сицилією з допомогою лише тисячі погано навчених та озброєних “червоносорочечників”, завдавши поразки набагато численнішій професійній армії і триумфально пройшовши через Апеннінський півострів з подальшим успішним штурмом Неаполя, тодішньої столиці Королівства Двох Сицилій, керованого династією Бурбонів. У своєму безкрасливому стилі революціонер вручив плоди власних завоювань Віктору Еммануїлу, майбутньому італійському королю, і, відмовившись від титулів та маєтків, повернувся на маленький скелястий острів Капрера поблизу Сардинії, де мав невелику хатину, кілька овець і город. Його ревматизм, будучи цілком стерпним під час війни, загострився незадовго після повернення до спокійного життя, і Гарібальді боровся з ним за допомогою парових лазень, що чергувалися з періодами інтенсивних фізичних справ, роботи в каменоломнях, будівництва і висаджування винограду.

Рис. 1. Фото Джузеппе Гарібальді, зроблене в останній рік його життя.

Ранні роки життя

Хвороба Гарібальді, котру зазвичай описують як ревматизм, почалася у віці приблизно 40 років, коли внаслідок революційної діяльності він на тривалий час (1836–1848 рр.) емігрував у Південну Америку, пройшовши різні етапи “кар’єрного росту” — був пастухом, учителем, торговцем, солдатом і піратом. Революціонер очолював Італійський легіон, який відіграв ключову роль у боротьбі Уругваю за незалежність від Аргентини. Уже тоді його послідовники одягалися у довгі червоні сорочки, куплені за дуже великою знижкою, котрі дозволяли приховати бойові поранення. У 1848 році Європа переживала “Весну народів”. Згодом монархи поспіхом покидали власні палаци, а вулиці міст вкрилися барикадами. Гарібальді відчув, що еміграційний період його життя закінчується, і зафрахтував кора-

бель для переправки Італійського легіону через Атлантику. Після багатьох кризових зіткнень за майже безнадійну справу італійський революційний рух досяг піку, коли армії Австрії та Франції взяли в облогу Рим, проголошений республікою після втечі папи. Незважаючи на чергове загострення ревматизму, Гарібальді проявив себе легендарним лідером захисту столиці. Згідно зі свідченнями сучасників, у лютому 1849 року він був настільки інвалідизований, що його треба було буквально заносити у палату республіканської асамблеї. Проте протягом наступних місяців, незважаючи на часті епізоди майже повного знерухомлення через хворобу, революціонер водив солдатів у штикові атаки. Історія його драматичної втечі з Рима після падіння останнього зробила Гарібальді міжнародною знаменитістю. Його вагітна жінка померла, а послідовники були розкидані по світу, але він утік і знову знайшов притулок в Америці. Коли майбутній творець італійської нації в липні 1850 року прибув у Нью-Йорк то ревматизм був настільки активний, що його знесли з корабля на руках. Він не міг ходити, консультувався з хірургами шпиталю на Манхеттені, проте наслідки цього невідомі. Протягом наступних місяців революціонер жив на фабриці з виробництва свічок на Стейтен Айленді, якою володів один італійський емігрант, і його стан поступово поліпшився. Навесні 1851 року Гарібальді помандрував до Каліфорнії та Перу, де відновив свою морцяцьку кар'єру на кораблі, що курсував до Китаю і Австралії.

Під кінець 1850-х років він проявив себе у війнах, котрі вела його мала батьківщина П'ємонт, ставши внаслідок них ядром об'єднаної італійської держави. Революціонер командував добровольчим партизанським загоном — альпійськими стрільцями, і хоча їх боротьба була невдалою, зухвалі вилазки Гарібальді знівелювали остаточний тріумф австрійських військ. Його ревматизм знову загострився протягом місяців виснажливих маршів і боїв, але він не хотів визнати поразки і вже розробляв плани висадки в Сицилії, котрим протистояв тодішній італійський уряд. Чутки про наміри Гарібальді швидко поширилися Європою, його послідовники зібралися під Генуєю, найняли два застарілі пароплави і здійснили 600-мильний кидок до порту Марсала на західному узбережжі Сицилії. Серед 1189 добровольців-червоносорокочників налічувалося 100 лікарів, 150 юристів, багато студентів та інтелектуалів. У них було архаїчне озброєння і мало боєприпасів, але, на думку лідера, найважливішими залишалися дух і мужність. У першій битві під Калатафімі неодноразові атаки революційних військ проти ворога, який засів у траншеях у горах, зазнали невдачі, і підлеглі Гарібальді запропонували відступити, але він відповів: “Тут ми створимо Італію або помremo” — й очолив багнетну атаку, котра нарешті принесла тактичний успіх. Після кількох подібних перемог і поповнення своїх рядів добровольцями марш італійської армії на Неаполь став непереможним.

Пізні роки життя

Після сицилійського маршу Гарібальді переживав прогресуючу інвалідизацію. У 1861 році він відвідав парламентську сесію в Туріні, пролежавши після цього протягом 5 днів у готелі, прикований до ліжка. Коли революціонер знову появився на людях, то міг це робити, лише спираючись на осіб, які його супроводжували. Під кінець цього ж року острів Капрера відвідав високопоставлений американський дипломат, котрий побачив Гарібальді настільки змученим ревматизмом, що той навіть не міг встати із крісла. Метою цієї поїздки було переконати його очолити один із корпусів юніоністської армії у війні з Конфедерацією з одночасним наданням звання генерал-майора — найвищого у тодішніх арміях. Революціонер відмовився, мотивуючи тим, що Лінкольн ще не скасував рабство. Проте Гарібальді інколи піднімався зі свого ліжка, щоб повоювати, останнього

разу — у Франко-пруській війні 1870 року. Протягом довгої військової кар'єри він одержав кілька кульових і шрапнельних поранень, які лише погіршили ступінь інвалідизації. У 1862 році після поранення правої стопи його консультували 12 провідних хірургів, котрі не могли досягнути спільної думки, що ж є причиною постійного болю і напухання, — куля в рані чи ревматизм. Зрештою кулю видалили; тисячі носовичків, котрими намагалися зупинити післяопераційну кровотечу, згодом продавалися і зберігалися як церковні мощі. Проте дискомфорт в ураженій стопі лише погіршувався і в 1864 році революціонер відвідав Лондон, щоб бути оглянутим провідним англійським хірургом Вільямом Фергюссоном. На той час Гарібальді був дуже відомою фігурою, його прийом був безпрецедентно триумфальним; зокрема, його вітало понад 600 тисяч осіб, що зібралися на вулицях столиці, багато з них одягнули червоні сорочки. Він мав аудієнцію у принца Уельського, був запрошений на багато прийомів та бенкетів, але відмовився від подорожі по країні через проблеми із здоров'ям.

Під час Франко-пруської війни через біль революціонер не міг навіть їздити верхи, його транспортували на ношах, а особистий командний пункт містився в залізничному вагоні. Після цього Гарібальді рідко покидав Капреру, а коли і відвідував континент, то зазвичай мав вигляд старої, ослабленої і скаліченої людини; його руки описували як настільки деформовані ревматизмом, що він не міг тримати ручку або кухонне начиння. В останні роки життя національний герой Італії пересувався на інвалідному візку і потребував сторонньої допомоги у повсякденному самообслуговуванні. 1 червня 1882 року Гарібальді почав скаржитися на задуху, а згодом увійшов у коматозний стан. Смерть настала наступного дня.

Який же діагноз?

У середині 19 століття поняття “ревматизм” охоплювало багато сучасних діагнозів захворювань сполучної і м'язової тканин. У героя нашого дослідження хвороба почалася у віці близько 40 років і персистувала до його смерті у віці 74 роки. Вона характеризувалася загостреннями і частковими ремісіями, з прогресуванням до моменту повної інвалідизації. При цьому були уражені великі і дрібні суглоби усіх кінцівок при відносному збереженні функцій хребта, не спостерігалося шкірного висипу, на основі чого можна було б думати про псоріаз, а також очевидних ознак системної патології. Гарібальді рідко скаржився на конкретні проблеми зі здоров'ям і з того часу не збереглося жодних медичних записів, тому ми маємо покладатися лише на численні свідчення тих, хто входив до оточення настільки непересічної особистості. Згідно з ними протягом своєї військової кар'єри революціонер часто страждав від болю і мав труднощі в повсякденному житті. Він часто ходив із паличкою, не міг підніматися по сходах, вітаючи інших, дуже слабо стискав їхню руку через жорсткість власних пальців, не міг застіпати гудзики, тому його штани фіксували ремнями, а також не їздив верхи. Протягом останніх років Гарібальді не міг перебувати у вертикальному положенні та ходити і був прикутий до ліжка або інвалідного візка. Вищеописана картина сумісна із ревматоїдним артритом, хоча такий діагноз не може бути поставлений із 100% достовірністю. Фото революціонера, зроблене у останній рік його життя, дає підставу думати, що він міг мати ліктьову девіацію пальців рук (рис. 1).

У нас немає даних, котрі би підтверджували інші діагнози на зразок серонегативної спондилоартропатії або подагри. У біографічних роботах не згадується про подагричні атаки, а стиль життя Гарібальді не сприяв тому, щоб він перебував у групі високого ризику розвитку названого захворювання. Його дієта включала багато овочів, фруктів і риби і мало — м'яса та вина.

Лікування революціонера включало парові лазні, грязеві ванни, деякі медикаменти, про які до нас інформація не дійшла, і хірургічні процедури видалення металевих предметів із ран, що ускладнили основне ревматичне захворювання. Рана на правій стопі кілька разів відкривалася і нагноювалася, на основі чого можна припустити наявність вторинного остеомієліту. Помер Гарібальді після короткої респіраторної інфекції, що супроводжувалася вираженою задухою. Пояснень подібного стану є багато, включаючи пневмонію, серцеву недостатність і тромбоемболію легеневої артерії.

Боротьба із хворобою

Гарібальді був визначною особистістю. Відчуття місії і відданості справі свободи Італії стало фокусом його енергетики. Він був пристрасною людиною дії і занадто зайнятий масштабними історичними процесами, щоб занурюватися у хворобу. Перед відомою сицилійською експедицією революціонер мав романтичні стосунки з 4 жінками, кожній із них він обіцяв одружитися. Гарібальді також мав духовний стрижень, внутрішній спокій та впевненість, що надихало інших іти за ним небезпечними шляхами. Перед боєм Гарібальді не проявляв ознак тривоги чи неспокою щодо тактики або розміщення військ; при цьому часто бачили, як він сидить, вдихаючи запах квітів, споглядаючи краєвиди чи спокійно жуєючи фрукти. Революціонер відмовлявся ховатися від куль у розпалі битви, разом з тим його рани ніколи не були смертельні; ігноруючи свою інвалідність, він у разі потреби демонстрував виняткову силу волі та витривалість. Гарібальді був оповитий аурую божественності. Під час сицилійського маршу до нього приносили немовлят і приводили хворих, щоб одержати благословення, незважаючи на те, що особисто папа римський відлучив його від церкви. Кілька років по тому революціонер сказав, що, можливо, його ревматизм — прокляття Бога за протистояння церкви, але він залишився нескореним до самого кінця.

Підготував *Юрій Матвієнко*